

سید مسعود موسوی*

اشاره:

اوایل آبان‌ماه، ترکیه برای دومین بار طی سال جاری شاهد برگزاری انتخابات برای انتخاب نمایندگان مجلس ملی این کشور بود. این انتخابات جدا از اثراتی که در تعیین سهم و موقعیت احزاب و جریان‌های سیاسی ترکیه داشت، از منظر تحولات منطقه‌ای و نوع بازیگری دولت ترکیه در پرونده‌های منطقه‌ای از اهمیت زیادی برخوردار است. در این نوشتار می‌کوشیم با مروری بر نتایج این انتخابات و عواملی که باعث حصول این نتایج شد، به پیامدهای آن در سطوح داخلی و منطقه‌ای و در نهایت، بر روابط جمهوری اسلامی ایران و ترکیه بپردازیم.

مقدمه

توسعه از تن دادن به تشکیل دولت ائتلافی با توجه به چالش‌هایی که این امر می‌توانست در عرصه‌های مختلف سیاسی و اقتصادی برای ترکیه و آینده سیاسی آنها به دنبال داشته باشد، ابا داشتند. از این رو، از همان نخستین ساعات مشخص شدن نتایج انتخابات، بسیاری از تحلیل‌گران، برگزاری انتخابات زودهنگام را محتمل‌ترین گزینه برای تعیین تکلیف دولت آتی ترکیه قلمداد می‌کردند. با ناکامی مذاکرات داوداوغلو با رهبران دیگر احزاب برای تشکیل دولت در مهلت زمانی تعیین شده، برگزاری انتخابات زودهنگام محتمل‌ترین گزینه اردوغان برای تعیین دولت آینده بود. اگرچه به لحاظ قانونی امکان مأمور کردن رهبر حزب جمهوری خواه خلق به عنوان حزب دوم برای تشکیل دولت وجود داشت، اما به دلیل اختلافات و تفاوت دیدگاه‌هایی که بین احزاب دیگر وجود داشت، عملاً امکان تشکیل دولت ائتلافی توسط این احزاب نیز وجود نداشت از این رو، در شهر یورماه اردوغان، داود اوغلو را برای تشکیل دولت موقت جهت برگزاری انتخابات در آبان‌ماه، مأمور کرد. طی این دوره پنج‌ماهه، ترکیه یکی از بحرانی‌ترین مقاطع تاریخ خود را تجربه کرد. وقوع انفجار تروریستی در شهر سوروج و متعاقب آن اعلام جنگ پ.ک.ک به دولت ترکیه به لغو وضعیت آتش‌بس بین دولت و این گروه منجر شد. این وضعیت، وقوع ناامنی‌های گسترده در مناطق کردنشین ترکیه و کشته شدن تعداد قابل توجهی از نظامیان و نیروهای امنیتی ترکیه و حملات نظامی گسترده ارتش این کشور به پایگاه‌های پ.ک.ک در عراق و داخل ترکیه را باعث شد که به کشته شدن شمار زیادی از اعضای این گروه منجر شد. در کنار این وضعیت، اعلام جنگ ترکیه به داعش و همکاری ترکیه با ائتلاف ضد داعش و وقوع عملیات‌های تروریستی در برخی شهرهای

ترکیه در شرایطی به استقبال برگزاری انتخابات مجدد برای انتخاب نمایندگان بیست‌وششمین دوره مجلس قانون‌گذاری خود رفت که پیش از این، نتایج حاصله در انتخابات هفتم ماه ژوئن (۱۷ خردادماه) و ناکامی حزب حاکم عدالت و توسعه برای دستیابی به اکثریت لازم برای تشکیل دولت تک‌حزبی، این کشور را با شرایطی بحرانی مواجه کرد. شکسته شدن اقتدار ۱۳ ساله حزب عدالت و توسعه در تشکیل دولت‌های تک‌حزبی، در کنار دستیابی حزب دموکراتیک خلق (به عنوان حزبی کردی) به حد نصاب لازم برای حضور در پارلمان ترکیه، این کشور را در آستانه تحولات گسترده‌ای در عرصه سیاست داخلی و خارجی قرار داد و بیانگر آغاز دوره‌ای جدید در تاریخ سیاسی ترکیه بود. طی این دوره، تشکیل دولت ائتلافی محتمل‌ترین گزینه برای سکنداری اداره این کشور بود. در شرایطی که حزب عدالت و توسعه به عنوان حزب اکثریت از سوی رجب طیب اردوغان مأمور تشکیل دولت ائتلافی شد، مذاکرات انجام شده بین این حزب و احزاب رقیب با توجه به پافشاری طرفین بر مواضع حداکثری خود عملاً به نتیجه‌ای نرسید. در واقع، با بررسی تحولات پس از انتخابات هفتم ژوئن می‌توان گفت شخص اردوغان و رهبران حزب عدالت و

ترکیه به ویژه در آنکارا، که به داعش نسبت داده شد، ترکیه را به لحاظ امنیتی در شرایط بحرانی قرار داد. این شرایط به صورت ملموس، وضعیت اقتصادی ترکیه را تحت تأثیر قرار داد، به نحوی که با کاهش ارزش لیره در مقابل دلار، اقتصاد این کشور نیز دچار بحران شد. در چنین شرایطی، انتخابات جاری فرصتی بود که مردم و جریان‌های سیاسی برای خروج از این شرایط بحرانی نهایت تلاششان را بکنند.

برگزاری انتخابات زودهنگام

روز یکشنبه دهم آبان‌ماه برابر با یکم نوامبر، انتخابات پارلمانی ترکیه برگزار شد و رأی‌دهندگان این کشور آراء خود را درون ۱۸۳۵۱۸ صندوق رأی‌گیری انداختند. بر اساس نتایج رسمی، میزان مشارکت در این دور از انتخابات پارلمانی ترکیه ۸۵/۲۳ درصد بود که در نتیجه، ۱/۳۱ درصد به نسبت انتخابات ۷ ژوئن بر میزان مشارکت مردم افزوده شد. بر اساس اعلامیه شورای عالی انتخابات ترکیه، مشارکت در انتخابات در داخل کشور ۸۴/۴۰ درصد و مشارکت در خارج از کشور ۴۰/۰۱ درصد بوده است. رأی‌گیری از ساعت ۸ صبح روز یکشنبه در حالی در سراسر ترکیه آغاز شد که ۵۶۹۴۹۰۰۹ نفر واجد شرایط برای رأی‌دادن بودند. در مجموع ۴۸۵۳۷۶۹۵ رأی داده شد که از این میان ۶۹۷۴۶۴ رأی باطله بود و آراء مؤثر بر انتخابات ۴۷۸۴۰۲۳۱ رأی اعلام شد. در این دور از انتخابات، ۱۶ حزب با یکدیگر رقابت می‌کردند که مهم‌ترین آنها حزب حاکم «عدالت و توسعه»، حزب «جمهوری‌خواه خلق»، حزب «حرکت ملی» و حزب «دموکراتیک خلق» بودند. افزون بر آن، در این انتخابات ۱۶۵ کاندیدای مستقل نیز مشارکت داشتند.

نتایج رسمی اعلام‌شده حاکی است حزب عدالت و توسعه با کسب ۳۱۷ کرسی به عنوان حزب اکثریت، حزب جمهوری‌خواه خلق ترکیه با کسب ۱۳۴ کرسی به عنوان حزب دوم، حزب دموکراتیک خلق‌ها با کسب ۵۹ کرسی به عنوان حزب سوم و حزب حرکت ملی با کسب ۴۰ کرسی به عنوان حزب چهارم به بیست‌وششمین دوره پارلمان ترکیه راه یافته‌اند.

در این انتخابات، حزب عدالت و توسعه با کسب ۴۹/۵ درصد از مجموع آراء توانست با افزایش ۸/۶۳ درصدی آرای خود به نسبت آرای گذشته، ۵۹ کرسی به تعداد کرسی‌های خود در پارلمان اضافه کند. این حزب با این موفقیت می‌تواند دولت آتی را به صورت تک‌حزبی تشکیل دهد. حزب جمهوری خلق با کسب ۲۵/۳۲ درصد از مجموع آراء توانست درصد آرای خود را به نسبت انتخابات گذشته

به ۳۷ درصد و تعداد نمایندگانش را از ۱۳۲ نفر به ۱۳۴ نفر افزایش دهد و جایگاه خود را به عنوان حزب دوم ترکیه تثبیت کند. بیشترین تغییرات در انتخابات اخیر ترکیه در آرای حزب دموکراتیک خلق و حزب حرکت ملی اتفاق افتاد. حزب دموکراتیک خلق با از دست دادن ۲۱ کرسی از ۸۰ کرسی انتخابات گذشته توانست تنها ۵۹ کرسی را کسب کند و در مجموع، ۱۰/۷۶ درصد از آراء را به خود اختصاص داد. حزب حرکت ملی به ریاست دولت باغچلی نیز با از دست دادن ۴۰ کرسی از ۸۰ کرسی که در انتخابات گذشته حائز شده بود، توانست ۱۱/۹۰ درصد از مجموع آراء انتخابات را به خود اختصاص دهد. حزب حرکت ملی بیشترین تغییر را در این انتخابات تجربه کرد که نتایج این حزب ارتباط مستقیمی با شرایط حاکم بر ترکیه در فاصله بین دو انتخابات داشت. از دیگر موضوعات در انتخابات اول نوامبر، کاهش تعداد نمایندگان زن در مجلس بود. ترکیب نمایندگان جدیدی که در این انتخابات وارد مجلس ترکیه شدند، نشان می‌دهد از مجموع ۵۵۰ کرسی تنها ۸۱ کرسی در اختیار نمایندگان زن قرار گرفته است. به عبارتی، تعداد نمایندگان زن حاضر در دوره ۲۶ مجلس ترکیه در مقایسه با دوره قبلی از ۹۵ نفر به ۸۱ نفر کاهش یافته است.

عوامل مؤثر در حصول نتایج انتخابات

اخیر ترکیه

نتایج انتخابات اخیر ترکیه در شرایطی رقم خورد که بسیاری از نظرسنجی‌ها و تحلیل‌ها بیانگر این بود که حزب عدالت و توسعه بازهم نخواهد توانست اکثریت لازم را برای تشکیل دولتی تک‌حزبی حائز شود. به عبارتی،

میدان جنگ نیروهای دولتی و تروریست‌های پ‌ک‌ک تبدیل شد. در این درگیری‌های بیش از ۱۵۰ نیروی نظامی و پلیس ترکیه و بیش از صدها نفر از نیروهای پ‌ک‌ک کشته شدند. دولت ترکیه هم‌زمان با نبرد با پ‌ک‌ک، با پیوستن به ائتلاف ضد داعش، در خاک سوریه نیز عملیات‌هایی علیه نیروهای داعش و در مواقعی علیه کردهای سوریه به اجرا گذاشت. این وضعیت با عملیات تروریستی در آنکارا در جریان همایش انتخاباتی حزب دموکراتیک خلق در آستانه برگزاری انتخابات که به کشته شدن بیش از ۱۰۰ نفر منجر شد، فضای انتخابات ترکیه را به شدت تحت تأثیر قرار داد. در واقع، این وقایع در نوع جهت‌گیری آرای مردم بسیار مؤثر بود. گسترش برخوردهای امنیتی با برخی رسانه‌ها و جراید غیر هم‌سو با دولت و اقدامات تروریستی که پیش از انتخابات انجام شد، از یک سو باعث شد احزابی چون حزب دموکراتیک خلق در برنامه‌ریزی برای تبلیغات انتخاباتی با محدودیت‌هایی مواجه شوند و از سوی دیگر، برقراری ثبات سیاسی و امنیتی در کشور به مهم‌ترین مطالبه و هدف رأی‌دهندگان تبدیل شود. در این بین، رهبران حزب عدالت و توسعه با هوشمندی و تأکید ویژه بر برقراری ثبات و امنیت در کشور توانستند با سوار شدن بر موجی که در این خصوص به راه افتاد، آرای ناسیونالیست‌های ترکیه و بخشی از جامعه کردی که خواهان ثبات و امنیت بودند را به سوی خود جذب کنند. با بررسی میزان ریزش آرای دو حزب دموکراتیک خلق و حزب حرکت ملی و سرازیر شدن این آرا به سوی حزب عدالت و توسعه، می‌توان گفت این استراتژی عدالت و توسعه، نقشی اساسی در موفقیت این حزب ایفا کرد.

تاکتیک‌های حزب عدالت و توسعه برای انتخابات

رهبران حزب عدالت و توسعه با درس گرفتن از شکست در انتخابات گذشته، تاکتیک‌های متنوعی را برای کسب موفقیت در انتخابات در پیش گرفتند که در ادامه به آنها اشاره می‌کنیم:

حمایت‌های همه‌جانبه اردوغان از حزب عدالت و توسعه

انتخابات اخیر نشان داد اردوغان نقش اصلی را در رهبری حزب عدالت و توسعه ایفا می‌کند. در جریان این انتخابات اردوغان به شکلی همه‌جانبه از اختیارات خود برای ارتقاء جایگاه این حزب بهره گرفت، به نحوی که بارها از سوی رهبران احزاب رقیب و نیز ناظران بیرونی و حتی برخی کشورهای اروپایی متهم به طرفداری از آک‌پارتی شد و مورد انتقاد قرار گرفت. در واقع، اردوغان چه در عرصه جریان‌سازی بر ضد احزاب رقیب و چه در عرصه اتخاذ تصمیمات سیاسی، امنیتی و نظامی هماهنگ

پیروزی قاطع حزب عدالت و توسعه، بخش مهمی از جامعه نخبگی ترکیه را غافل‌گیر کرد. این در حالی بود که روند تحولات ترکیه با امنیتی شدن فضای این کشور و ناامنی‌های گسترده در مناطق کردنشین و وقایع تروریستی که صورت گرفت، در کنار بسیج گسترده‌ای که از سوی شخص اردوغان و حزب عدالت و توسعه برای تغییر نتیجه انتخابات گذشته به اجرا درآمد، احتمال تغییر در جهت‌گیری آرای مردم به نسبت انتخابات گذشته، قابل پیش‌بینی بود. در حصول نتایج این انتخابات می‌توان عوامل متعددی را مؤثر دانست که بخش از آن ناشی از اقدامات دولت، حزب عدالت و توسعه و شخص اردوغان بود و بخش دیگر نیز به عملکرد و نوع بازیگری احزاب رقیب و نیز واکنش برخی گروه‌ها نظیر پ‌ک‌ک و تحولات منطقه‌ای باز می‌گشت که در ادامه به برخی از مهم‌ترین این عوامل می‌پردازیم.

امنیتی شدن فضای سیاسی ترکیه

به دنبال نتایجی که در انتخابات گذشته ترکیه در خردادماه رقم خورد و ناکامی مذاکرات احزاب راه‌یافته به پارلمان برای تشکیل دولت ائتلافی، اوضاع ترکیه به تدریج امنیتی شد. با وقوع انفجار تروریستی در شهر سوروچ ترکیه و کشته شدن ۳۲ نفر از افراد وابسته به حزب دموکراتیک خلق در این حادثه که به داعش نسبت داده شد و واکنش تند کردها به این موضوع و هم‌زمان، اقدام پ‌ک‌ک در لغو آتش‌بس با دولت و حملات خونین به نیروهای نظامی و امنیتی ترکیه، درگیری‌های شدیدی بین نیروهای ارتش و نیروهای پ‌ک‌ک، صورت گرفت. شدت درگیری‌ها به حدی بود که بخش وسیعی از مناطق کردنشین دستخوش ناآرامی و بی‌ثباتی شد و این مناطق عملاً به

با موقعیت حزب عدالت و توسعه، نقش بارزی را در پیروزی این حزب ایفا کرد.

توجه ویژه به جذب آراء منطقه کردنشین

در انتخابات گذشته، بخش قابل توجهی از رأی دهندگان کردهای محافظه کار و اسلام گرا که رأی آنها پیش از این، در سید حزب عدالت و توسعه قرار داشت، آراء خود را به صندوق حزب دموکراتیک خلق که حزبی کُردی است، ریختند. طبیعی است این آرا پس از افزایش گرایش های ملی گرایانه و آشفتگی اوضاع امنیتی در شرق و جنوب شرقی ترکیه، بار دیگر به صندوق حزب عدالت و توسعه باز گردد.

توجه ویژه به آراء اتباع خارج کشور

در حالی که در انتخابات گذشته میزان مشارکت رأی دهندگان ترک مقیم خارج ۳۶ درصد اعلام شده بود، میزان مشارکت در این دور ۴۵ تا ۵۰ درصد اعلام شد و در این بین، عدالت و توسعه تلاش کرد نیمی از آن را که حدود ۱/۵ میلیون رأی بود، از آن خود کند.

افزایش میزان مشارکت مردم در انتخابات

بخش قابل توجهی از رأی دهندگان به حزب عدالت و توسعه در انتخابات گذشته مشارکت نداشتند و حزب نیز توجه چندانی به این امر نکرد، چون چه بسا بر این باور بود که بدون رأی آنها نیز انتخابات را خواهد برد. در این دوره، تاکتیک دولت و حزب عدالت و توسعه برای افزایش سطح مشارکت مردم در انتخابات کاملاً به نفع این حزب تمام شد. تمامی برآوردها نشان می داد هر اندازه میزان مشارکت مردم در انتخابات بالاتر رود، رأی های اضافه شده عموماً در سید حزب عدالت و توسعه ریخته خواهد شد. البته نباید این نکته را نادیده گرفت که افزایش بی ثباتی سیاسی، اقتصادی و امنیتی یکی از مهم ترین انگیزه های این افراد برای بازگشت به عرصه انتخابات و دادن رأی به عدالت و توسعه بود.

تغییر راهبرد پراکندگی کاندیداهای انتخاباتی

مناطق شرق و جنوب شرقی ترکیه، عموماً دارای ساختار اجتماعی مستحکم طایفه ای و عشیره ای هستند و حزب عدالت و توسعه با در نظر گرفتن این ساختار در انتخابات اخیر، افراد بومی و محلی این مناطق را کاندیدای انتخابات کرد. در این راستا، حزب عدالت و توسعه با درس هایی که از نتایج انتخابات ۷ ژوئن گرفت و با تغییر فهرست نامزدهای خود بر اساس خواست مردم توانست بخشی از آراء این مناطق را به دست آورد.

کاستن از توجه به نظام ریاستی

یکی از عوامل ناکامی حزب عدالت و توسعه در انتخابات گذشته، تأکید بیش از اندازه بر تغییر نظام حکومت داری این کشور به نظام

ریاستی و مخالفت گروه های سیاسی و نخبگان با این موضوع بود. در این دور از انتخابات، اگرچه این موضوع همچنان یکی از اولویت های این حزب به شمار می آید، اما رهبران آن تلاش کردند در حین برگزاری انتخابات اشتیاق خود را به این موضوع پنهان کنند. هر چند بلافاصله پس از پیروزی در انتخابات، بار دیگر ضرورت تغییر نظام اداره کشور را به سیستم ریاستی از اولویت های اصلی خود اعلام کردند.

بهره گیری از امکانات و زیرساخت های

دولتی و جلب حمایت کارتل های اقتصادی

علاوه بر بهره مندی حزب عدالت و توسعه از زیرساخت های لازم اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که طی حکومت ۱۲ ساله این حزب در فراهم ساختن آن همت شده، این حزب در انتخابات اخیر با توجه به تسلطش بر دولت، از کلیه امکانات حکومتی، به ویژه مکانیزم های تبلیغاتی، رسانه ای و امنیتی، به شکل قابل توجهی بهره برد. در کنار آن، مؤلفه اقتصاد و حمایت تمام و کمال انجمن صاحبان صنایع و کارفرمایان ترکیه (توسیاد) و انجمن صاحبان صنایع و کارفرمایان مسلمان ترکیه (موسیاد) از حزب عدالت و توسعه، از دیگر علل موفقیت این حزب در انتخابات اخیر بود.

نقش و عملکرد احزاب رقیب در

نتایج انتخابات

نوع عملکرد و موضع گیری احزاب رقیب حزب عدالت و توسعه، نقش قابل توجهی در موفقیت این حزب داشت. در این راستا، یکی از مهم ترین موضوعاتی که باعث شد جریان آرا به نفع حزب عدالت و توسعه تغییر کند، مذاکراتی بود که بین احزاب راه یافته به پارلمان در انتخابات گذشته با حزب حاکم برای تشکیل

نشان می‌دهد حتی در مناطقی از ترکیه که بیشتر از همه در معرض ناآرامی‌های ماه‌های اخیر بوده‌اند؛ مثلاً در شهرستان کردنشین سوروج که انفجاری تروستی در آن صورت گرفت، به جای اینکه این رخداد باعث روی گردانی از حزب حاکم و گرایش به حزب دموکراتیک خلق‌ها شود، آرای حزب عدالت و توسعه نسبت به انتخابات پنج ماه پیش ۱۷/۵ درصد افزایش یافت و شمار آرای‌هایی که به نفع حزب دموکراتیک خلق‌ها به صندوق ریخته شد، نسبت به انتخابات قبلی، ۴۵ درصد کاهش داشت.

در خصوص حزب حرکت ملی و ناکامی آن در این انتخابات باید گفت مسائل امنیتی و نوع بازیگری دولت و حزب عدالت و توسعه در برخورد با پ‌ک‌ک و ناآرامی‌های مناطق کردنشین، عملاً باعث شد گفت‌وگوهای ناسیونالیستی این حزب توسط اردوغان و حزب عدالت و توسعه مورد بهره‌برداری قرار گیرد، به طوری که داووداوغلو و اردوغان در سخنرانی‌های خود از دولت باغچلی از حیث تحریک احساسات ملی ترک‌ها پیشی گرفتند. همچنین، مواضع منفعلانه باغچلی در طول انتخابات در نهایت منجر به تضعیف جایگاه وی شد. از طرف دیگر، خروج «طغرل تورکش» فرزند آلب ارسلان مؤسس فقید حزب حرکت ملی (MHP) از این حزب و پیوستن به اردوگاه تبلیغاتی آک‌پارتی موجب تضعیف و انشقاق هرچه بیشتر این حزب شد.

پیامدهای داخلی و منطقه‌ای پیروزی حزب عدالت و توسعه
پیروزی قاطع حزب عدالت و توسعه در انتخابات، پیامدهای داخلی و منطقه‌ای متعددی را به دنبال خواهد داشت که در ادامه آنها را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

پیامدهای داخلی

تحکیم پایه‌های حکومت اردوغان

پیروزی قاطع حزب عدالت و توسعه، موقعیت اردوغان به عنوان نخستین رئیس جمهوری که مستقیماً با رأی مردم برگزیده شده را تحکیم خواهد کرد. نخستین اولویت اردوغان و رهبران حزب عدالت و توسعه همان گونه که داود اوغلو بلافاصله پس از پیروزی در انتخابات اعلام کرد، اصلاح قانون اساسی خواهد بود. این اقدام خواهد توانست راه را برای نقش آفرینی بیشتر اردوغان هموار کند. هرچند در شرایط حاضر، حزب عدالت و توسعه فاقد اکثریت لازم برای تغییر قانون اساسی است و برای تحقق این امر حتماً باید حداقل ۳۶۷ رأی موافق را جلب کند، اما به نظر

دولت ائتلافی صورت گرفت. در شرایطی که برخی نخبگان سیاسی، تشکیل دولت ائتلافی را، گامی نوین در راستای تحکیم مبانی دموکراسی در جامعه ترکیه قلمداد می‌کردند، خواسته‌های حداکثری و تمامیت‌خواهی رهبران احزاب و اصرار آنها برای دستیابی به آنها باعث شد امکان تشکیل چنین دولتی در عمل از بین برود. از این رو، ناتوانی این احزاب برای مشارکت فعال در تشکیل دولت ائتلافی و مدیریت جامعه در دوران گذار، مردم ترکیه را به این باور رساند که تشکیل دولت ائتلافی می‌تواند ثبات سیاسی، اقتصادی و امنیتی این کشور را به خطر اندازد.

در خصوص حزب دموکراتیک خلق و عدم موفقیت این حزب باید گفت تشدید درگیری بین ارتش و پ‌ک‌ک و عدم موضع‌گیری شفاف حزب دموکراتیک خلق نسبت به عملیات نظامی پ‌ک‌ک، از جمله عللی بود که ریزش برخی از آراء غیرکردی این حزب را باعث شد. اگرچه این حزب همچون انتخابات گذشته توانست بیشترین آراء مناطق کردنشین را به خود اختصاص دهد، اما ریزش قابل توجه بخشی از آراء آن در این مناطق به نفع حزب عدالت و توسعه نشان داد بخشی از جامعه کردی از تأمین منافع و مطالباتش توسط این حزب ناامید شده‌اند. بررسی آمارهای ۲۷ استان ترکیه بعد از انتخابات ۱ نوامبر که در ۷ ژوئن حزب دموکراتیک خلق‌ها در آنها موفق به کسب کرسی شده بود، نشانگر روی گردانی و نارضایتی حدود یک میلیون رأی‌دهنده سابق از سیاست‌های این حزب است. از طرف دیگر، تجزیه و تحلیل نتایج صندوق‌ها نشان می‌دهد تمام کرسی‌های از دست رفته، بدون استثنا در اختیار حزب عدالت و توسعه قرار گرفته است. نگاهی به آمار نتایج انتخابات

می‌رسد این حزب با ائتلاف با دیگر احزاب و احتمالاً حزب حرکت ملی می‌تواند به این خواسته‌اش برسد. تحقق این امر، این نگرانی را در بین نخبگان ترک ایجاد می‌کند که عدالت و توسعه و اردوغان را به سمت اقتدارگرایی سوق دهد و منجر به اقدامات تلافی‌جویانه علیه مخالفان شود. در این راستا، افزایش برخوردهای امنیتی با افراد و رسانه‌های مخالف که بلافاصله پس از انتخابات صورت گرفته، گواهی بر این مطلب است.

تشدید شکاف ترکی - کردی در ترکیه و آینده پروسه صلح با کردها

هرچند حزب عدالت و توسعه و اردوغان در سایه عملیات‌های گسترده نظامی علیه پک‌ک و توسل به امنیتی کردن جامعه توانستند پیروزی قاطعی در انتخابات به دست آورند، اما این به معنی پایان بحران کردی ترکیه نیست. فضای قطب‌بندی همچنان در ترکیه پابرجاست. در پنج ماه گذشته، احزاب سیاسی به شدت به هم تاختند و دو حزب «دموکراتیک خلق‌ها» و «عدالت و توسعه»، خصمانه‌ترین مواضع را علیه یکدیگر گرفتند تا آنجا که روندی که برای حل «مسئله کرد» از چند سال پیش در ترکیه پی گرفته می‌شد، متوقف شد و بخش بزرگی از دستاوردهایش از بین رفت. بلافاصله پس از انتخابات، در برخی شهرهای کردنشین در اعتراض به نتیجه انتخابات و محدودیت‌هایی که طی دوره تبلیغات انتخاباتی علیه حزب دموکراتیک خلق و رسانه‌های حامی آن صورت گرفته، تجمعاتی صورت گرفت که با دخالت پلیس به خشونت کشیده شد. با توجه به حضور حزب دموکراتیک خلق در پارلمان ترکیه و مطالباتی که این حزب در خصوص حقوق کردها دارد، این دوره از مجلس، دوره پرتنش خواهد بود. پس از اعلام نتایج انتخابات، «فیگن یوکسک‌داغ» یکی از دو رهبر حزب دموکراتیک خلق، علناً حزب حاکم را متهم کرد که در «قتل عام سوروچ و آنکارا» دست داشته، به مقرهای حزبی خسارت جدی زده و حدود ۵۰۰ تن از اعضا و هواداران حزب را روانه زندان کرده است. حال، این حزب با چنین موضع و نگرشی قرار است در صحن مجلس قانون‌گذاری، جدل سیاسی با حزب حاکم را آغاز کند.

مطالباتی که حزب دموکراتیک خلق وعده تلاش برای برآورده شدن نشان را به رأی‌دهندگان داده، می‌تواند همچنان مناطقی از ترکیه را که این حزب در آن بیشترین حامی را دارد، به صحنه رویارویی میان دو طرف تبدیل کند که به شهرهای بزرگ و اصلی ترکیه هم کشیده شود و دورانی پرتنش برای ترکیه رقم بزند و اثرات منفی بر امنیت و اقتصاد ترکیه بگذارد. از سوی دیگر، طی چند روز گذشته، پک‌ک با لغو آتش‌بس یک‌جانبه‌ای که در خلال دوره انتخابات اعلام کرده بود،

حملاتی را علیه نیروهای نظامی انجام داد که به کشته‌شدن تعدادی از این نیروها منجر شد. در حال حاضر در ترکیه فضایی پدید آمده که عملاً مذاکرات میان دولت و پک‌ک متوقف شده و با قدرتی که داووداوغلو در این دوره از انتخابات به دست آورده، بسیار بعید به نظر می‌رسد مذاکرات با اوجالان و سران پک‌ک بار دیگر ادامه پیدا کند. معنی دقیق آن این است که دولت داووداوغلو ترجیح خواهد داد به جای کردهای هوادار پک‌ک با کردهای اسلام‌گرای محافظه‌کار وارد بازی شود و به تدریج نهادهای سیاسی و مدنی بیشتری را بین آنها به وجود آورد.

پیامدهای منطقه‌ای

در سطح منطقه‌ای، با توجه به پیروزی قاطع حزب عدالت و توسعه نمی‌توان انتظار تغییرات چشم‌گیری را در سیاست منطقه‌ای دولت ترکیه به ویژه در کانون‌های بحرانی نظیر سوریه، عراق، مصر و یمن داشت. در خصوص سوریه، موضع ترکیه همچنان متأثر از احساس تهدید از قدرت‌گیری کردها در شمال ترکیه و تلاش آنها برای ایجاد اقلیم مستقل کردی است. همچنین، سیاست دولت ترکیه در این منطقه و عراق متأثر از جلوگیری از گسترش دامنه نفوذ رقبای منطقه‌ای نظیر ایران، عربستان و مصر است. در عین حال، این احتمال وجود دارد که متأثر از روندهای جهانی و عزمی جهانی که به ویژه پس از حوادث تروریستی پاریس برای مقابله‌ای فراگیرتر با داعش و دیگر گروه‌های تروریستی به وجود آمده، دولت ترکیه نیز نقش پررنگ‌تری را در این خصوص عهده‌دار شود. در این راستا، همان‌طور که وزیر خارجه ترکیه در جریان کنفرانسی در اربیل اعلام کرد، آنها می‌خواهند

خصوص پرونده‌های منطقه‌ای در کوتاه‌مدت محتمل نیست.

برگزاری اجلاس جی ۲۰ در ترکیه و پیامدهای آن

از جمله مهم‌ترین رویدادها در ترکیه پس از مشخص شدن نتیجه قطعی این انتخابات پارلمانی، برگزاری اجلاس سران کشورهای عضو جی ۲۰ بود. گروه جی بیست متشکل از ۱۹ اقتصاد برتر جهانی و اتحادیه اروپا است. گروه ۲۰ بیش از دو سوم جمعیت جهانی را نمایندگی می‌کند و ۸۵ درصد اقتصاد جهانی، ۷۵ درصد تجارت جهان و به تبع آن ۹۵ درصد تجارت سلاح در جهان را در انحصار دارد. این اولین باری بود که ترکیه ریاست دوره‌ای G20 را بر عهده داشت و میزبان نشست سران گروه ۲۰ می‌شد. نشست دوروزه سران عضو این گروه در روزهای ۲۴ و ۲۵ آبان‌ماه در در شهرک توریستی «بلک» در آنتالیا برگزار شد. پیش از نشست سران، ترکیه نزدیک به ۶۰ نشست در سطوح وزیران برگزار کرده بود. در قالب این نشست‌ها که در شهرهای مختلف به ویژه استانبول، از میر و آنکارا برگزار شدند، ترکیه میزبان ۶۰ هزار مهمان خارجی بود. ترکیه در این نشست، ریاست دوره‌ای گروه ۲۰ را به چین تحویل داد. در این نشست به جز رؤسای جمهور آرژانتین و فرانسه، رؤسای بقیه کشورها حضور داشتند. این اجلاس تا حد زیادی تحت تأثیر بحران سوریه و حملات تروریستی پاریس، موضوع داعش و تروریسم بین‌المللی و بحران پناهندگان و پناهجویان که بسیاری کشورها را درگیر کرده، قرار داشت. در روز اول نشست، در ۲۴ آبان که دو روز بعد از حملات خونین پاریس آغاز شد، چگونگی مبارزه با داعش و وضعیت بحرانی سوریه به موضوع عمده دستور کار جلسه و سخنان رهبران شرکت‌کننده تبدیل شد و رهبران حاضر در دیدارهای دوجانبه به گفت‌وگو در این زمینه پرداختند. نشست امسال، سه موضوع اصلی «دربرگیرندگی، سرمایه‌گذاری و کارایی» را در دستور کار داشت. در این چارچوب، راه‌های تقویت اقتصاد جهانی و افزایش ضریب مقاومت اقتصاد جهانی در بحران‌ها، افزایش دربرگیرندگی اقتصاد جهانی و افزایش و تعمیق همکاری و گفت‌وگوی بین گروه ۲۰ و کشورهای کم‌درآمد، دستیابی به رشد اقتصادی پویا، افزایش سرمایه‌گذاری‌ها و اجرای تصمیمات اتخاذشده در نشست‌ها و تعقیب آنها، از جمله موضوعات اصلی مورد بحث در این نشست بود. علاوه بر این سه موضوع اصلی، موضوعات مرتبط با آنها چون تجارت، اشتغال‌زایی، رقابت سالم، اصلاحات اقتصادی و راه‌های برون‌رفت از رکود اقتصادی و دستیابی به رشد اقتصادی پویا، نقشه راه ۲۰۳۰ و طرح عمل برای اقتصاد جهانی نیز از جمله موضوعاتی بودند که در دستور کار

تقابل بهتری با داعش داشته باشند. البته این به آن معنا نیست که از سیاست سابق خود علیه بشار اسد دست برداشته‌اند، بلکه احتمالاً به دنبال حمایت از گروه‌های دیگری می‌روند که بدنامی داعش را ندارند. در این راستا، موافقت ضمنی با باقی‌ماندن موقت بشار اسد در قدرت در فرایندهای اولیه تغییر و تحول آتی در سوریه نیز نشان می‌دهد سیاست‌های ترکیه در خصوص این کشور تا حدی منعطف‌تر شده است.

روابط ایران و ترکیه

ایران و ترکیه به عنوان دو قدرت منطقه‌ای، به رغم نزدیکی روابط اقتصادی و سیاسی، به دلیل تضاد منافع در عرصه سیاست منطقه‌ای به ویژه در سوریه، عراق و تا حدی کمتر در یمن و بحرین، اختلاف‌های قابل توجهی هم با هم دارند. شدت این اختلاف‌ها بعضاً به حدی می‌رسد که حتی بر روابط اقتصادی دو کشور نیز سایه می‌اندازد. پیش از انتخابات، دو کشور اختلاف نظرهای جدی در خصوص سوریه و عراق داشتند و هر یک دیگری را به بحران‌آفرینی در منطقه متهم می‌کردند. پیروزی هر یک از دیگر احزاب به جز عدالت و توسعه در انتخابات ترکیه و محدود شدن ابتکار عمل اردوغان بیشتر می‌توانست در راستای منافع ایران باشد، اما حال که این اتفاق نیفتاده و حزب عدالت و توسعه توانسته قدرت را به گونه‌ای بلامنازع در اختیار گیرد، مناسبات سرد تهران-آنکارا کما پس از این انتخابات هم تداوم خواهد داشت، زیرا اردوغان و داود اوغلو از مواضع خود نسبت به بشار اسد کوتاه نیامده‌اند و معتقدند اسد باید کنار برود. از این رو، بهبود روابط و نزدیک شدن مواضع دو کشور در

این نشست قرار داشتند. به پیشنهاد اردوغان در قالب ضیافت شام سران، موضوع آوارگان سوری نیز مورد بحث قرار گرفت. در این خصوص اردوغان تأکید کرد بحران سوری محدود به مرزهای این کشور نبوده و اکنون تا پاریس و قلب اروپا نیز رسیده و از این منظر، مسئله بین‌المللی است که همکاری صمیمی بین‌المللی را طلب می‌کند. اردوغان از این نشست برای تقویت جایگاه بین‌المللی ترکیه و مشروعیت دادن به نتایج انتخابات آن که از سوی رهبران برخی کشورهای اروپایی مورد انتقاد قرار گرفته بود، استفاده کرد.

نتیجه‌گیری

پیروزی حزب عدالت و توسعه، بار دیگر نشان داد به رغم ضعف‌ها و مشکلات، این حزب همچنان اصلی‌ترین جریان سیاسی در ترکیه محسوب می‌شود و دیگر احزاب و جریان‌های سیاسی فاصله بسیاری برای جایگزینی آن دارند. نتایج این انتخابات نشان داد مردم ترکیه اگرچه در برخی موضوعات از حزب عدالت و توسعه ناراضی هستند، اما لزوماً جایگزینی هم برای آن نمی‌بینند. این انتخابات بار دیگر تأثیرگذاری بالایی اردوغان و قدرت کاریزماتیک وی را نشان داد. در واقع اردوغان نقش بسیار مهمی در رقم خوردن پیروزی آک پارتی ایفا کرد. هرچند حزب عدالت و توسعه توانست به اکثریت لازم برای تشکیل دولت دست یابد، اما همچنان خواسته اصلی آن برای تغییر نظام سیاسی ترکیه به شیوه ریاستی با چالش‌هایی همراه خواهد بود و این حزب ناگزیر از انعطاف در برابر دیگر احزاب خواهد شد.

دیگر چالش مهم دولت آینده ترکیه، جنگ یا صلح با پ‌ک‌ک و پاسخ‌گویی به مطالبات کردها خواهد بود. حضور حزب دموکراتیک خلق در پارلمان به عنوان فرصت و تهدیدی برای دولت به شمار می‌آید. از سویی، اردوغان و عدالت و توسعه نشان داده‌اند که تا کنون بیشترین اقدامات را در راستای تحقق مطالبات قومی کردهای ترکیه به نسبت دیگر دولت‌ها انجام داده‌اند و از این رو، این امکان که بتوانند حزب دموکراتیک خلق و هم‌زمان اوجالان را برای تغییر رفتار جریان‌های مخالف کردی از فاز نظامی به سیاسی راضی کنند، وجود دارد. در عین حال، ارتباطات تنگاتنگ مسائل کردی ترکیه با کردهای سوریه و حساسیتی که حکومت ترکیه نسبت به تحركات کردهای سوریه دارد، حل مسئله کردی ترکیه را پرچالش و پیچیده می‌کند.

از دیگر چالش‌های دولت آتی ترکیه، سیاست منطقه‌ای این کشور است. ترکیه از جمله کشورهایی است که بیشترین نقش را در تحولات

سوریه دارد و در این راه هزینه‌های زیادی متحمل شده است. هرگونه راه حلی برای پایان دادن به این بحران، اگر منافع ترکیه را پوشش ندهد، با موانع عدیده‌ای مواجه خواهد شد. از سوی دیگر، در شرایطی که سیاست‌های منطقه‌ای اردوغان و عدالت و توسعه به ویژه در عراق و سوریه و رقابت با ایران، بیشترین انتقاد جریان‌های رقیب را تا کنون به همراه داشته، هرگونه عقب‌نشینی دولت ترکیه از خواسته‌هایش در پرونده‌های منطقه‌ای، بیش از پیش آن را از سوی مخالفین تحت فشار قرار خواهد داد.

چالش دیگر که دولت آتی ترکیه با آن مواجه خواهد بود، کاهش میزان رشد اقتصادی و ارزش پول ملی این کشور است. وضعیت اقتصادی ترکیه بسیاری از محافل اقتصادی و افکار عمومی این کشور را نگران کرده و در شرایط حاضر، چشم‌انداز مناسبی برای بهبود اوضاع اقتصادی آن در کوتاه مدت وجود ندارد. این موضوع می‌تواند دولت را با چالش‌های زیادی مواجه کند. این مسئله به ویژه در صورت تشدید بحران امنیتی این کشور در جنگ با پ‌ک‌ک و داعش می‌تواند به نحو قابل توجهی تشدید و تعمیق شود. از منظر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران، اگر گروه‌های سکولار و ملی‌گرا در ترکیه حائز اکثریت آرا می‌شدند، رقابت فعلی میان ایران و ترکیه کاهش می‌یافت، اما کسب اکثریت آرا توسط حزب عدالت و توسعه نشان می‌دهد رقابت و اختلاف‌های کنونی میان ایران و ترکیه بر سر مسائل منطقه همچنان ادامه خواهد داشت.

